

ВЕРОЯТНИЯТ ПОВОД ЗА НАПИСВАНЕ НА „МОЯТА МОЛИТВА“ ОТ ХРИСТО БОТЕВ

К. Н. КАНТАРЕВ

Знае се, че Ботев не е търсил теми за своите лирически творби. Че поводът за всяка една от тях е свързан с някакъв факт от непосредствената действителност, с някакво събитие из личния му живот. Такъв е случаят с „Хаджи Димитър“, „Обесването на Левски“, „Майци си“, „Делба“, „На прощаване“ и пр. „Моята молитва“ оставаше като че ли единствено писана без конкретен повод.

Литературните критици се помъчиха да намерят повода за нейното написване. Още в 1925 г. Иван Хаджов (Обществена мисъл, 1925, кн. 3) потърси връзка със стихотворението на княз Вяземски „Руский бог“, печатано в сборника „Русская потаенная литература XIX столетия“ Лондон, 1861:

Бог ухабов, бог мятелей,
бог преселочних дорог,
бог ночлегов без постелей —
вот он, вот он русский бог.

„Това е богът, когото *разумът* на автора не може да признае, бог, когото свободолюбият поет не може да носи „в сърцето и душата“. Това е богът на заблудените страдащи и заблудените охолници, на всичко мрачно и грозно в руската земя. Тъкмо такъв, какъвто е небесният бог в „Моята молитва“ на Ботева — пише Ив. Хаджов. Той намира дори „любопитни съвпадения от формално естество“ между двете творби: „в ритъма, размера на стиховете и пр.

Петнадесет години по-късно Малчо Николов потърси връзка между поезията на Ботев и някои образци от руската революционна лирика — Ботевата „Борба“ и „В память юнских дней 48 года“ на Морозов, „Елегия“ и „Элегия“ на Язиков и др. Като сочи за „известна близост“, М. Николов подчертава още, че може да говори за някакво влияние в „много ограничен смисъл“. Още по-далечно е отношението и на Ботевата „Молитва“ към стихотворението на княз Вяземски — „Руский бог“.

Като отбелязва „особеното въздействие“ на Херцен върху Ботев („Былое и думы“ — главно върху статиите му), Николов продължава: „Ботев е близък не само по възгледи, но и по тон до боевите, ударни речи и позиви на Бакунина. . . Влиянията са безспорни. Вярно е обаче, че Херцен и Бакунин у Ботева са видоизменени, приспособени — революционните им социални и политически идеи са приложени към нашата действителност, а техният публицистичен стил е помогнал на нашия автор (Ботев, бел. К.) да си създаде свой стил, в който е вложил собствената си безпокойна и темпераментна природа“ (Хр. Ботев. С., 1940, с. 76).

В дирене на конкретния повод за написване на „Моята молитва“ Михаил Димитров се спира на друг литературен факт. Във в. „Свобода“ на Любен Каравелов от януари 1871 г. са поместени „Отче наш“ и „Верую“ с бележката, че те са напечатани в много „французки и немски весници“, че всеки французин ги знае наизуст и „прочита кога легне и кога седне да обядва“. Димитров смята, че „Верую“ от „Свобода“ е дало повод на Ботев да напише своето знаменито „Символ-верую на българската комуна“. В случая нас ни интересува не Веруюто, а Молитвата. Писана след отвеждането на император Наполеон III в Германия, в духа и формата на църковната „Отче наш“ („Отче наш, който не си на небето, а роб в Германия, нека твоето царство

бъде навеки унищожено, нека твоята воля бъде изгонена от земята и проклетата от небето, . . . дай на сиромасите. . . , опрости ни, . . . както сме ти и ние опростили“ и пр.), тя е остра ирония и сатира за бившия френски император. Но, както пише М. Димитров, тая работа „е толкова далеч от „Моята молитва“, че не може да се сравняват. И наистина, докато тя е обикновена политическа изповед, „Моята молитва“ е поетическо произведение, което по дълбочина и оригиналност стои единствено не само у нас, но доколкото ми е известно, в европейската литература“ (Сборник „Жив е той, жив е“ . . . С., 1940, с. 271). Единичното, което дава някакво основание на М. Димитров да приеме, че френската молитва е била вероятният повод за написване на Ботевата „Молитва“, е първият ѝ стих („Отче наш, който не си на небето“), нещо, което се среща и в Ботевата „Молитва“ („Не ти, що си в небесата“).

Не е изключено Ботев да е познавал „Русский бог“ на Вяземски. Без съмнение той е чел „Отче наш“ в Кареловото „Свобода“. Сигурно и едната, и другата творба са навели поета към подобна тема. Но, струва ни се, че те са му дали твърде малко.

Има една друга творба и един друг автор, които, мислим, са дали конкретния повод на Ботев да напише знаменитата си „Молитва“. Това е Михаил Бакунин, а творбата — пасаж от негово писание.

В т. I от „Собранные сочинения“ (М., с. 24) четем: „Цель жизни, предмет истинной любви — бог. Не тот бог, которому молятся в церквах; не тот, которому думают нравиться унижением перед ним; не тот, который отдельно от мира судит живых и мертвых, — нет! Но тот, который живет в человечестве; тот, который возмущается с возмущением человека; тот, который языком Иисуса Христа прознес священныя слова Евангелия; тот, который говорит в поэте“ (Н. Пирумова. Биография Бакунина. М., 1970).

През 70-те години на XIX в. Бакунин става идол на руската младеж. „Между бележитите хора с най-голям авторитет се ползуваше несъмнено той: ние бяхме готови да приемем неговите думи без никаква критика“ — пише Лев Деич (М и х. Д и м и т р о в. Хр. Ботев — идеи, личност, творчество, 1946, с. 74). Ботев, израснал идейно на почвата на 60-те и 70-те години на руската обществена действителност, не прави изключение от тази младеж. Той знае френски и е чел Бакуниновите издания от Швейцария и Франция, чел е трудовете му на руски още в Русия. А в Румъния (според Евг. Велков и Г. Бакалов) той получавал на вързопи тези издания, част от които прехвърлял в Русия, друга разпространявал в Румъния и прехвърлял в България.

„На религията Бакунин гледаше напълно отрицателно. Като приписва всичко на бога, човек създава от него най-големия тиранин, а себе си обръща в жалък роб — пише М. Димитров. — Можем да добавим — продължава той, — че отрицателното отношение към религията бе общо място във възгледите на тогавашните обществени деятели. Но при никого от тях това отрицателно отношение не намери такъв рязък и енергичен израз, както при Бакунин. Без съмнение това обстоятелство ще да е имало особена привлекателност за Ботев и ние виждаме, че в отношението си към религията той напълно следва Бакунин“ (Хр. Ботев — идеи, личност, творчество, 1946, с. 74).

Бакунин, който по думите на Херцен „не долюбваше поетите“, без да иска и знае, е политикнал един от тях да напише стихотворение — „Моята молитва“, — което щеше да удовлетвори и неговата „непоетична“ душа. . .

Кое сближава „Моята молитва“ с текста на Бакунин?

Преди всичко пълното отрицание на религията. Второ — подчертаната антитеза (не този, а онзи. . .). Бакунин се обявява рязко против бога на църквата и властта, онзи, който с унижението към него прави хората роби. Четири пъти в тая антитеза той го отрича. И четири пъти утвърждава другия — бога на разума, на човечеството. „Не онзи, комуто се молят в черква („Не ти, комуто се кланят калугери и попове“), не онзи, комуто мислят да се харесват с унижението пред него, не онзи, който извън света седи живи и мъртви. Не! А онзи, който живее у човечеството; който се издига с издигането на човека („не ти, който си направил. . . , а човека си оставил роб да бъде на земята“), а онзи, който говори у поета, в душата на поета („а ти, що си в мене, боже, мен в сърцето и в душата“). Трето — това подчертано *комуто* и в двете творби — „не онзи, комуто се молят“, („не ти, комуто се кланят. . . и комуто свещи палат“), не онзи, комуто мислят да се харесват, а онзи, който е („а ти, боже, на разума“).

Накрая целият ритъм, цялата музикалност, еднакви в двете творби, макар едната да е политическа проза. Четете, за да почувствувате това!

Като се има пред вид идейната близост на Ботев с Бакунин и че в отношението си към религията той „напълно следва Бакунин“, като се има пред вид сходството по форма и по съдържание в творбите на двамата, нам се струва, че истинският конкретен повод за написване на „Моята молитва“ е Бакунин с цялото си творчество и конкретно — с този пасаж от писанията му.

ГРЪЦКАТА ПУБЛИЦИСТИКА ЗА ГЕОРГИ ДИМИТРОВ (1933—1934)

ВИОЛЕТА КУНЕВА

Гръцката публицистика от 30-те години е представена с очерци, литературни портрети, фейлетони и информации, посветени на Лайпцигския процес и публикувани най-вече във в. „Neos Rizospastis“ — орган на Комунистическата партия, а „Proia“ — списание с десен уклон и в „Eleftheron Vima“ — списание на Центъра на либералите. За периода от 1. II. 1933 г. до 1. V. 1934 г. в „Проия“ са отпечатани 25 статии и кратки съобщения, в „Елефтерон Вима“ — около 30 на брой и в „Неос Ризоспастис“ — общо 128, сред които се открояват материалите за героичната съпротива на Георги Димитров и гневните обвинителни страници от „Кафявата книга“, издадена в Атина в превод на талантливия гръцки журналист Н. Каравунис, известен със своята антифашистка дейност.*

Тенденциозното открояване на отделни идейно-естетически принципи, използвани от авторите на публицистичните материали, отпечатвани в „Проия“, ни дава възможност не само да се доберем до представите на отделния творец за нравствено-психологическата същност на участниците в Лайпцигския съд, но и да проследим художествената реализация на тези представи. За отбелязване е, че в большинството от тях се налага звученето на един определено тенденциозен тон, който сякаш живее притаено, за да дочака своя час, а дотогава той често променя силата на присъствието си при създаването на една или друга ситуация, при обрисуването на един или друг герой, при разкриването на сложните „зигзаги“ на самия процес.

Сравнителният анализ на литературните портрети в очерка „Денят на българина Г. Димитров“ ни дава достатъчно основание, за да изкажем по-категорично тези свои съображения. Например:

„Ван дер Любе има вид повече на мъртвец, отколкото на жив човек. Високата му фигура, превита още от първия ден на процеса, се прегърби още повече на третия. . . Цветът на лицето му от бледножълт е получил сега пепеляви окраски. Очите му са хлътнали и почти се губят в големите сенки, които ги обкръжават отдолу като полукръгове. Безплътните му устни едва се движат, когато реши да отговори на въпросите на председателя на съда. . .

Във всеки случай третият ден на процеса беше подготвил една изненада, обаче противоположна: след призрачния Ван дер Любе беше повикан един от 3-ата обвиняеми български

*В. „Неос Ризоспастис“ от 17 март 1934 г.: „Вчера антифашистите в Атина спечелиха още една величава победа. Журналистът-антифашист Н. Каравунис бе оправдан вчера сред ликовите викове и ентусиазма на стотици антифашисти от Атина — работници, студенти, интелигенти.

Тъжбата, която беше подадена от антинародното правителство на Цалдарис срещу Каравунис за това, че е нагрубил хитлеристките убийци с превода на „Кафявата книга“, бе счтена за несъстоятелна и съдът не можа да продължи процеса, базирайки се на съществуващото обвинение.“ Превод. Ф. 146, оп. 3, арх. ед. 706, ЦПА — София.